مقاله پژوهشی

تحلیل رابطه عملکرد توسعه پایدار و رفتارهای غیراخلاقی مدیران در دستکاری سود

محمدرضا حسینی معصوم[۱]، دکتر منصور گرکز*[۱]، دکترپرویز سعیدی[۲]، دکترعلیرضا معطوفی[۱]
۱. گروه حسابداری، واحد گرگان، دانشگاه آزاد اسلامی، گرگان، ایران
۲. گروه حسابداری، واحد علی آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، علی آبادکتول، ایران

(تاریخ دریافت: ۹۷/۵/۶، تاریخ پذیرش:۹۷/۷/۱۵)

چکیده

زمینه: بر اساس نظریه توسعه پایدار، مدیران انگیزه بالایی برای رعایت اصول اخلاقی در عملیات تجاری دارند، هر چند، برخی از رفتارهای غیراخلاقی مدیران در دستکاری سود منجر به شکست اخلاقی در شرکت‌ها می‌شوند. بر این اساس، هدف پژوهش حاضر، تحلیل رابطه عملکرد توسعه پایدار و رفتارهای غیراخلاقی مدیران در دستکاری سود است.

روش: پژوهش حاضر کاربردی و از نوع همبستگی بود. جامعه آماری این پژوهش، کلیه شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران بین سال‌های ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۴ بودند که تعداد ۱۸۳ شرکت با استفاده از نمونه‌گیری حذفی، به‌عنوان نمونه آماری انتخاب شدند. روش گردآوری داده‌ها، روش اسنادکاوی بود. داده‌های مورد نیاز شامل اطلاعات موجود در صورت‌های مالی، گزارش‌های هیئت مدیره و بانک اطلاعاتی سازمان بورس اوراق بهادار است. برای آزمون فرضیه‌ها از روش مدل‌سازی معادلات ساختاری- مدل سازنده استفاده شده است.

یافته‌ها: یافته‌های تحقیق نشان می‌دهند بین عملکرد توسعه پایدار با مدیریت سود مبتنی بر فعالیت‌های واقعی رابطه مثبت و معنی‌دار و بین عملکرد توسعه پایدار با مدیریت سود از طریق اقلام تعهدی رابطه منفی و معنی‌داری وجود دارد.

نتیجه‌گیری: بر اساس نتایج پژوهش با افزایش عملکرد توسعه پایدار، رفتارهای غیراخلاقی مدیران در دستکاری سود از طریق مدیریت سود مبتنی بر فعالیت‌های واقعی و اقلام تعهدی کاهش می‌یابند.

کلید واژگان: *اخلاق، دستکاری سود، توسعه پایدار*

سرآغاز

همزمان با افزایش پیچیدگی‌های سازمانی، میزان کارهای غیرقانونی و غیراخلاقی در شرکت‌ها نیز بیشتر شده و توجه پژوهشگران را به موضوعات اخلاقی جلب نموده‌اند. نظریه‌های اخلاقی[۱] به رابطه بین شرکت و جامعه از بعد ارزش‌های اخلاقی می‌نگرند و توجه به توسعه پایدار[۲] را یک تعهد اخلاقی برای شرکت می‌دانند. نظریه توسعه پایدار بر پایه اصولی مانند انجام کارهای حق و درست و یا ضرورت کمک به جامعه با انجام آنچه اخلاقی است، بنا نهاده شده و بیان می‌دارد شرکت‌ها به منافع تمام ذینفعان با رویکرد اخلاقی توجه نمایند(۱و۲). در ادامه به برخی از تعاریف توسعه پایدار که توسط صاحب‌نظران ارائه گردیده، اشاره شده است:

– توسعه پایدار هدفی برای رسیدن به توسعه انسانی با در نظر گرفتن منافع نسل فعلی و نسل آینده است(۳).

– توسعه پایدار وضعیتی است که در آن مطلوبیت و امکانات موجود در طول زمان کاهش نمی‌یابد و در آن دستگاه‌های اجتماعی و طبیعی با هم به شکل نامحسوس کار می‌کنند(۴).

اخلاق کسب و کار پایدار از جمله مسائل مهم سازمان‌ها محسوب می‌شود که عدم شناخت شاخص‌های مرتبط با آن منجر به پیامدهای منفی در جامعه می‌گردد(۵). در حال حاضر برای گزارشگری عملکرد پایدار[۳] توسط شرکت‌ها الزام قانونی چندانی در سطح ملی و بین‌المللی وجود ندارد و شرکت‌ها به صورت داوطلبانه و اختیاری برخی از اطلاعات

نویسندهٔ مسئول: نشانی الکترونیکی: mansorgarkaz@gmail.com

[Downloaded from ethicsjournal.ir on 2026-10-10]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1399.15.2.18.6]

را علاوه بر اطلاعات مالی، مانند اطلاعات مسئولیت اجتماعی[۴]، مسئولیت زیست محیطی و حاکمیت شرکتی افشا می‌نمایند. بر همین اساس، پژوهشگران برای ارزیابی عملکرد توسعه پایدار از بعد اقتصادی، بعد زیست محیطی، بعد اجتماعی و بعد حاکمیت شرکتی، به شرح زیر استفاده نموده‌اند(۶).

برای بررسی بعد اقتصادی[۵] از دیدگاه توسعه پایدار، شاخص‌های متعددی در قالب رویکرد حسابداری و رویکرد اقتصادی ارائه گردیده است. در رویکرد حسابداری از ارقام مندرج در صورت‌های مالی مانند سود، سود هر سهم، بازده دارایی‌ها، بازده حقوق صاحبان سهام و کیوتوبین و غیره استفاده می‌شود و ارزش‌افزوده اقتصادی، ارزش‌افزوده اقتصادی تعدیل شده و ارزش‌افزوده بازار را می‌توان در گروه رویکرد اقتصادی جای داد.

در بعد دوم توجه به مسئولیت‌های زیست محیطی[۶] شرکت‌ها از دیدگاه جامعه اهمیت می‌یابد. برخی از محققان بیان داشته‌اند با رعایت جنبه‌های زیست‌محیطی، ارزش شرکت افزایش می‌یابد و به سرمایه‌گذاران پیشنهاد داده‌اند در شرکت‌هایی که به دلیل عدم رعایت مسائل زیست محیطی جریمه‌شده‌اند سرمایه‌گذاری ننمایند(۷و۸). کنترل پساب، کنترل آلودگی‌های هوا و صدا، کنترل پسماند، صرفه‌جویی در مصرف انرژی، اجرای سیستم پایش لحظه‌ای، استقرار دفتر محیط زیست، آموزش ایمنی و بهداشت و محیط زیست، اشاعه فرهنگ و اخلاق زیست محیطی و دریافت گواهینامه‌های ایزو از مهم‌ترین شاخص‌های بعد زیست محیطی هستند که توسط صاحب‌نظران مطرح گردیده‌اند(۹).

ایفای نقش اجتماعی یک سازمان با پاسخ به نیازهای جامعه حفظ می‌شود. توجه به نیروی انسانی، کیفیت افشای اطلاعات شرکت در راستای پاسخگویی به ذینفعان، اقدام به اجتناب و فرار مالیاتی و محدودیت‌های اخلاقی مالیات‌دهندگان، عدم تقارن اطلاعاتی در تمام سطوح جامعه و همچنین اقدامات صورت گرفته جهت رفاه، سلامت و آموزش کارکنان و مشارکت در فعالیت‌های خیرخواهانه، از رایج‌ترین مسائل بعد اجتماعی[۷] برای شرکت‌ها می‌باشند.

بعد چهارم، بعد حاکمیت شرکتی[۸] است که به صورت شبکه‌ای از روابط، میان شرکت و تعداد زیادی از ذینفعان وجود دارند و محدود به روابط میان شرکت و سهامداران نیستند(۱۰). حاکمیت شرکتی می‌تواند بین معیارهای اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی و میان منافع سرمایه‌گذاران و سایر ذینفعان تعادل ایجاد کند. مهم‌ترین شاخص‌های بعد حاکمیت شرکتی شامل ویژگی‌های هیئت مدیره، کمیته‌ها و متغیرهای اثربخشی هیئت مدیره مانند نسبت اعضای غیرموظف، نسبت سهامداران نهادی، تمرکز مالکیت سهامداران نهادی می‌باشند.

ابعاد مختلف گزارشگری عملکرد توسعه پایدار نشان می‌دهند، مدیران و شرکت‌ها در راستای پاسخگویی به ذینفعان و جامعه و بر اساس تئوری‌های اخلاقی در تلاش‌اند تا صداقت، اعتماد و اخلاق را در فرایندهای تجاری خود به کار گیرند و بالاترین استانداردهای اخلاقی را رعایت نمایند و برای دستیابی به مدیریت اخلاقی حاضرند اقدامی فراتر از رعایت قوانین و حداکثر کردن ثروت سهامداران انجام دهند، لذا دستیابی به توسعه پایدار می‌تواند منجر به مدیریت اخلاقی در شرکت‌ها گردد(۱۱و۱۲).

از طرفی، رفتارهای غیراخلاقی[۹] مدیران در دستکاری سود[۱۰] منجر به شکست اخلاقی در شرکت‌ها می‌شوند(۱۳). صورت سود و زیان یکی از گزارش‌های مالی است که مدیران شرکت‌ها انگیزه بالایی برای دستکاری سود در راستای رسیدن به اهداف شخصی خود دارند. دستکاری سود می‌تواند از طریق مدیریت سود[۱۱] و با استفاده از انعطاف‌پذیری در استانداردهای حسابداری و در چارچوب قوانین شرکتی انجام شود و گزارشگری مالی را با خطر اخلاقی مواجه نماید.

مدیریت سود از نظر روش اجرا به صورت مدیریت سود مبتنی بر فعالیت‌های واقعی[۱۲] و مدیریت سود از طریق اقلام تعهدی[۱۳] صورت می‌پذیرد(۱۴). در مدیریت سود از طریق اقلام تعهدی، اقلام تعهدی حسابداری به‌طور مستقیم تحت تأثیر قرار می‌گیرند و هیچ‌گونه اثری بر جریان‌های نقدی ندارند و در پایان دوره انجام می‌گیرند اما در مدیریت سود مبتنی بر فعالیت‌های واقعی، جریانات نقدی تحت تأثیر قرار می‌گیرند و می‌تواند مسئولیت‌هایی را برای مدیران ایجاد نمایند.

یکی از عواقب ناشی از دستکاری سود این است که شرکت‌ها حمایت سرمایه‌گذاران را از دست بدهند. افزایش فشار سهامداران، تحریم توسط فعالان اجتماعی، عدم مشروعیت از طرف جامعه منجر به از بین رفتن شهرت شرکت می‌گردد، لذا مدیران برای دفاع از اقدام‌های سهامداران و جلوگیری از آسیب رسیدن به اعتبار شرکت، انگیزه‌هایی برای جبران فعالیت‌های خود نزد گروه‌های ذینفع، از طریق ایفای مسئولیت‌های اجتماعی و رسیدن به توسعه پایدار دارند(۱۵). بنابراین انتظار می‌رود در شرکت‌هایی که مدیران بر اساس مفاهیم اخلاقی توسعه پایدار اقدام به گزارشگری صورت‌های مالی می‌نمایند انگیزه‌های مدیریت سود کاهش می‌یابند. درک کامل عملکرد توسعه پایدار در رابطه منفی بین فعالیت‌های توسعه پایدار و مدیریت سود منعکس می‌گردد این رابطه منفی با استدلال تئوری سیاسی- اجتماعی، تئوری مشروعیت سیاسی و تئوری ذینفعان سازگار است(۱۶). پژوهشگران ادعا می‌کنند شرکت‌هایی که دارای سطح گزارشگری پایداری بالایی هستند و در جهت انجام تعهدات اخلاقی خود در قبال ذینفعان گام بر می‌دارند به احتمال کمتری اقدام به مدیریت سود می‌نمایند(۱۷). هر چند برخی دیگر معتقدند با افزایش فعالیت‌های عملکرد توسعه پایدار، انگیزه‌های مدیریت سود نیز افزایش می‌یابند. این محققین بر این باورند که مدیران قصد دارند با قرار گرفتن در بین شرکت‌های دارای عملکرد توسعه پایدار، دیدگاه ذینفعان نسبت به اقدامات غیراخلاقی مدیران در مدیریت سود را تغییر دهند(۱۵و۱۸و۱۹).

در ادامه به برخی از تحقیقات مرتبط با موضوع تحقیق اشاره می‌شود:

محققین در پژوهشی بیان داشتند که بین عملکرد توسعه پایدار و مدیریت سود اقلام تعهدی اختیاری رابطه منفی و بین عملکرد توسعه پایدار و مدیریت سود واقعی رابطه مثبت وجود دارد. این پژوهشگران اظهار داشتند در شرکت‌های دارای عملکرد پایدار، اقدامات غیراخلاقی در مدیریت سود کاهش می‌یابد (۱۶). در پژوهش دیگری با عنوان آیا

مقاله پژوهشی
فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری، سال پانزدهم، شماره ۲، ۱۳۹۹
[Downloaded from ethicsjournal.ir on 2026-10-10]
[DOR: 20.1001.1.22517634.1399.15.2.18.6]

بین مسئولیت‌های اجتماعی و کیفیت سود ارتباطی وجود دارد، به بررسی جنبه‌های اخلاقی مسئولیت‌های اجتماعی با مدیریت سود پرداخته شد. بررسی‌ها حاکی از آن است که شرکت‌هایی که دارای عملکرد مسئولیت اجتماعی بالایی هستند به‌احتمال کمتری اقدام به مدیریت سود می‌کنند(۱۱).

از طرف دیگر، سایر محققان بیان نمودند مدیران با استفاده از افزایش فعالیت‌های مسئولیت اجتماعی درصددند تا مدیریت سود را پوشش دهند و رفتارهای غیراخلاقی در مدیریت سود را با منحرف کردن توجه ذینفعان، توجیه کنند و این پرسش را مطرح کردند که آیا مسئولیت اجتماعی، اخلاقی است. نتایج این تحقیق نشان داد که بین مسئولیت اجتماعی و مدیریت سود اقلام تعهدی رابطه مثبتی وجود دارد. این محققان ادعا کردند که مدیریت سود باعث کاهش رابطه مثبت بین عملکرد مسئولیت اجتماعی با عملکرد مالی شرکت می‌شود(۱۵). در تحقیقی مشابه پژوهشگران با بررسی ابعاد مختلف مسئولیت‌های اجتماعی دریافتند که بین این ابعاد با مدیریت سود اقلام تعهدی ارتباط مثبتی وجود دارد و عملکرد زیست محیطی، نیروی انسانی و حاکمیت شرکتی را به‌عنوان ابعاد مختلف مسئولیت‌های اجتماعی در نظر گرفتند(۱۹). همچنین در مطالعه‌ای مرتبط با مسائل اخلاقی و مسئولیت‌های اجتماعی نشان داده شد که شرکت‌ها به مقوله مسئولیت‌های اجتماعی در چشم‌انداز و مأموریت‌های آتی شرکت توجه ویژه‌ای دارند هرچند به مسائل اخلاقی و زیست‌محیطی توجه کمتری شده است(۲۰). در تحقیق دیگری اشاره شده است سازمان‌هایی که مسئولیت‌های اجتماعی بالایی دارند نسبت به رقبا از مزیت رقابتی بیشتری برخوردارند و سازمان‌هایی که اخلاق کسب و کار را رعایت می‌کنند، هم مزیت رقابتی و هم مشروعیت اجتماعی کسب می‌کنند(۲۱).

با بررسی پژوهش‌های گذشته و با توجه به اینکه تاکنون تحقیقی در رابطه با بررسی تئوری‌های اخلاقی، نظریه توسعه پایدار و مدیریت سود در ایران انجام نشده است ضرورت دارد تا تحقیقی با تأکید بر رویکرد اخلاقی صورت پذیرد تا مشخص گردد که آیا مدیران شرکت‌ها اقدام به دستکاری سود از طریق مدیریت سود مبتنی بر فعالیت‌های واقعی و اقلام تعهدی می‌کنند یا خیر.

با مرور ادبیات موضوعی و با توجه به متغیرهای پژوهش، مدل مفهومی مطابق نگاره شماره ۱، ترسیم شده است.

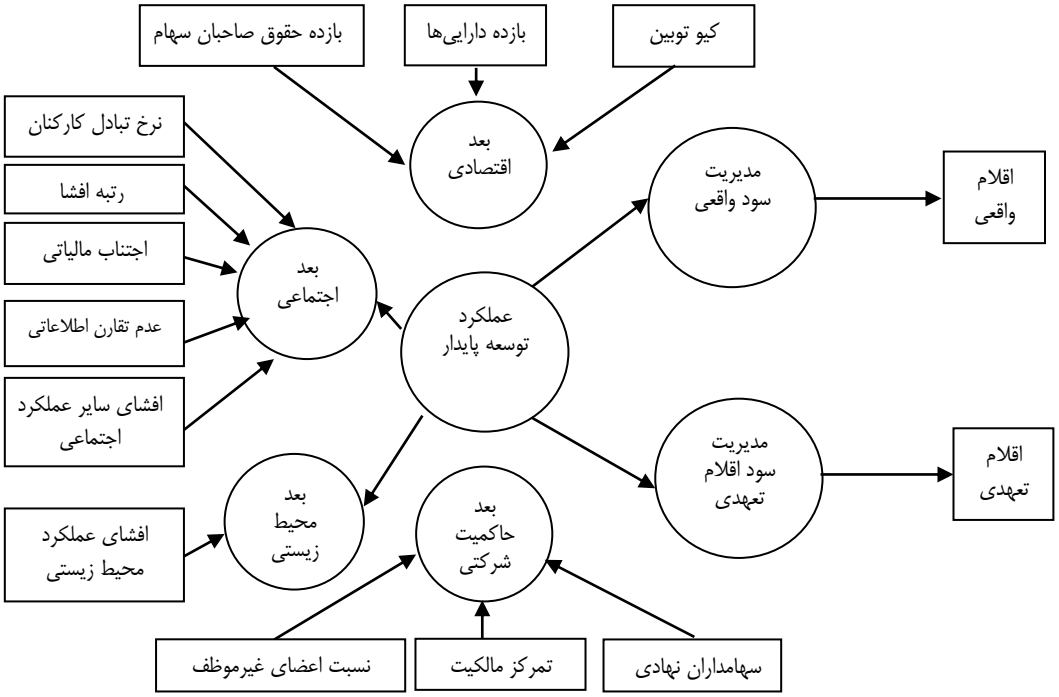

نگاره ۱: مدل مفهومی پژوهش

روش

پژوهش حاضر در حوزه پژوهش‌های کاربردی و از نوع همبستگی می‌باشد. جامعه آماری این پژوهش، کلیه شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران بین سال‌های ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۴ است. در این تحقیق ۱۸۳ شرکت جهت آزمون فرضیه‌های تحقیق با استفاده از روش نمونه‌گیری حذفی، به عنوان نمونه آماری انتخاب شدند. برای این منظور شرکت‌ها باید دارای ویژگی‌هایی از قبیل، پذیرش در بورس اوراق بهادار تهران قبل از سال ۱۳۸۹، در دسترس بودن اطلاعات مالی به منظور استخراج داده‌های مورد نیاز و عدم حضور در صنعت مالی و سرمایه‌گذاری باشند. روش گردآوری داده‌های پژوهش، روش

[Downloaded from ethicsjournal.ir on 2026-10-10]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1399.15.2.18.6]

اسنادکاوی است. داده‌های مورد نیاز برای محاسبه متغیرهای مستقل و وابسته پژوهش از صورت‌های مالی حسابرسی شده، یادداشت‌های توضیحی، گزارش فعالیت هیئت مدیره و بانک های اطلاعاتی مناسب جمع‌آوری شده‌اند. متغیر مستقل تحقیق عملکرد توسعه پایدار می‌باشد که با استفاده از شاخص‌های ابعاد اقتصادی، اجتماعی، زیست محیطی و حاکمیت شرکتی به شرح زیر محاسبه می‌شود:

شاخص‌های بعد اقتصادی:

کیو توبین: ارزش دفتری کل دارایی‌ها/ (ارزش دفتری بدهی‌ها + ارزش بازار سهام شرکت).

نرخ بازده دارایی‌ها: کل دارایی‌ها / سود خالص.

نرخ بازده حقوق صاحبان سهام: حقوق صاحبان سهام / سود خالص.

شاخص‌های بعد اجتماعی:

۱- نرخ تبادل کارکنان: در این تحقیق نسبت نفرات سال جاری به سال قبل معیار نرخ تبادل کارکنان در نظر گرفته شده است.

۲- کیفیت افشای اطلاعات: در این تحقیق از امتیاز افشای داده شده به هر شرکت به عنوان معیار کیفیت افشا استفاده شده است.

۳- اجتناب مالیاتی[۱۴]: با استفاده از روش نرخ مؤثر مالیاتی و از تقسیم سود یا زیان قبل از کسر مالیات بر هزینه مالیات به دست می‌آید.

۴- عدم تقارن اطلاعاتی[۱۵]: از معیار اندازه شرکت و با استفاده از لگاریتم طبیعی ارزش دفتری دارایی‌های شرکت به دست می‌آید.

۵- افشای سایر عملکرد اجتماعی: در این پژوهش، اقدامات صورت گرفته جهت ۱) رفاه، سلامت، آموزش و یادگیری کارکنان و ۲) فعالیت‌های خیرخواهانه به عنوان افشای عملکرد اجتماعی منظور شده است. در صورت گزارش هر یک از موارد فوق عدد یک اختصاص می‌یابد در غیر این صورت صفر در نظر گرفته شده است.

شاخص‌های بعد زیست محیطی:

این شاخص‌ها شامل: کنترل پساب، کنترل آلودگی هوا و صدا، کنترل پسماند، صرفه‌جویی در مصرف انرژی، اجرای سیستم پایش لحظه‌ای، استقرار دفتر محیط زیست، آموزش ایمنی و بهداشت و محیط زیست، اشاعه فرهنگ و اخلاق زیست محیطی و دریافت ایزوهای مختلف می‌شوند(۹). در صورت گزارش هر یک از این فعالیت‌ها، عدد ۱ نظر گرفته شده است و درنهایت مجموع اقدامات به صورت درصدی از کل محاسبه شده است.

شاخص‌های بعد حاکمیت شرکتی:

نسبت اعضای غیرموظف: حاصل تقسیم اعضای غیرموظف به تعداد کل اعضای هیئت مدیره.

نسبت سهامداران نهادی: درصد سهام در اختیار بانک‌ها، بیمه‌ها، شرکت‌های سرمایه‌گذاری و غیره.

تمرکز مالکیت سهامداران نهادی: مجموع سهام سه سهامدار عمده و با بیشترین میزان مالکیت به‌عنوان تمرکز مالکیت سهامداران نهادی در نظر گرفته می‌شود.

متغیر وابسته در این پژوهش مدیریت سود مبتنی بر فعالیت‌های واقعی و مدیریت سود از طریق اقلام تعهدی می‌باشد که مطابق روابط جدول شماره ۱ و جدول شماره ۲، به دست می‌آید(۱۱ و ۲۲)

جدول ۱: نحوه محاسبه مدیریت سود مبتنی بر فعالیت‌های واقعی

فرمول ها
$\frac{CFO_{i,t}}{A_{i,t-1}} = \alpha_0 + \alpha_1\left(\frac{1}{A_{i,t-1}}\right) + \alpha_2\left(\frac{S_{i,t}}{A_{i,t-1}}\right) + \alpha_3\left(\frac{\Delta S_{i,t-1}}{A_{i,t-1}}\right) + u1$
$\frac{PROD_{i,t}}{A_{i,t-1}} = \alpha_0 + \alpha_1\left(\frac{1}{A_{i,t-1}}\right) + \alpha_2\left(\frac{S_{i,t}}{A_{i,t-1}}\right) + \alpha_3\left(\frac{\Delta S_{i,t}}{A_{i,t-1}}\right) + \alpha_4\left(\frac{\Delta S_{i,t}}{A_{i,t-1}}\right) + u2$
$\frac{DISEXP_{i,t}}{A_{i,t-1}} = \alpha_0 + \alpha_1\left(\frac{1}{A_{i,t-1}}\right) + \alpha_2\left(\frac{S_{i,t}}{A_{i,t-1}}\right) + u3$
$REM = u1 + u2 + u3$
A : کل دارایی، S: فروش، ΔS: تغییر درفروش، CFO: جریان نقدی حاصل از عملیات، PROD: بهای تمام شده کالای فروش رفته به‌علاوه تغییر در موجودی‌ها، DISEXP: هزینه‌های تبلیغات، اداری، عمومی و فروش، REM: مدیریت سود واقعی.

مقاله پژوهشی
فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری، سال پانزدهم، شماره ۲، ۱۳۹۹
[Downloaded from ethicsjournal.ir on 2026-10-10]
[DOR: 20.1001.1.22517634.1399.15.2.18.6]

جدول ۲: نحوه محاسبه مدیریت سود از طریق اقلام تعهدی

فرمول ها و فرآیند
$\frac{TA_{i,t}}{A_{i,t-1}} = \alpha_0 + \alpha_1\left(\frac{1}{A_{i,t-1}}\right) + \alpha_2\left(\frac{\Delta REV_{i,t}-\Delta REC_{i,t}}{A_{i,t-1}}\right) + \alpha_3\left(\frac{PPE_{i,t}}{A_{i,t-1}}\right) + \varepsilon_{it}$
پس از محاسبه پارامترهای $\alpha_1,\alpha_2,\alpha_3$ از طریق روش حداقل مربعات، اقلام تعهدی غیر اختیاری(NDA) محاسبه می‌گردد:
$NDA_{i,t} = \alpha_0 + \alpha_1\left(\frac{1}{A_{i,t-1}}\right) + \alpha_2\left(\frac{\Delta REV_{i,t}-\Delta REC_{i,t}}{A_{i,t-1}}\right) + \alpha_3\left(\frac{PPE_{i,t}}{A_{i,t-1}}\right) + \varepsilon_{it}$
درنهایت، قدر مطلق اقلام تعهدی اختیاری پس از تعیین اقلام تعهدی غیر اختیاری از رابطه زیر به دست می‌آید.
$\lvert DA_{it} \rvert = \lvert \left(\frac{TA_{i,t}}{A_{i,t-1}}\right) - NDA_{i,t} \rvert$
TA: کل اقلام تعهدی، A: کل دارایی‌ها، ΔREV: تغییرات درآمد، ΔREC: تغییرات حساب‌های دریافتنی، PPE: اموال، ماشین‌آلات و تجهیزات، NDA: اقلام تعهدی غیر اختیاری، $\lvert DA \rvert$: قدر مطلق اقلام تعهدی اختیاری.

پس از جمع‌آوری اطلاعات مرتبط با متغیرها، مدل اندازه‌گیری در معادلات ساختاری تعیین می‌گردد. برای تعیین مدل اندازه‌گیری چنانچه همبستگی بین شاخص‌ها کم باشد و یا همبستگی وجود نداشته باشد، باید از مدل با شاخص‌های سازنده استفاده شود در غیر این صورت مدل با شاخص‌های انعکاسی خواهد بود(۲۳). اطلاعات به دست آمده نشان می‌دهد همبستگی بین شاخص‌های بعد اقتصادی، بعد اجتماعی و بعد حاکمیت شرکتی کمتر از ۰/۵ است و یا بین شاخص‌ها همبستگی وجود ندارد، لذا روش سازنده برای این سازه‌ها مناسب می‌باشد.

برای ارزیابی مدل سازنده، ابتدا مدل اندازه‌گیری و سپس مدل ساختاری برازش می‌شود. برای سنجش مدل اندازه‌گیری دو معیار وجود دارد: ۱) معناداری بار عاملی شاخص‌ها که از طریق مقادیر سطح معنی‌داری t (t-values) مشخص شده و باید از ۱/۹۶ بیشتر باشند ۲) هم خطی بین شاخص‌ها که با مقدار عامل تورم واریانس(VIF) ارزیابی می‌شوند و باید کمتر از ۵ باشند(۲۴). در بخش برازش مدل ساختاری، روابط بین سازه‌های پنهان از طریق آزمون اعداد معنی‌داری t، ضریب مسیر و معیار R^2 مورد ارزیابی قرار می‌گیرد.

روش آماری برای آزمون فرضیات در این پژوهش روش مدل‌سازی معادلات ساختاری- مدل سازنده است و نرم‌افزار مورداستفاده در این تحقیق نرم‌افزار Smart PLS می‌باشد.

یافته ها

فرضیه اول: شرکت‌هایی که عملکرد توسعه پایدار بالاتری دارند با احتمال کمتری اقدام به مدیریت سود مبتنی بر فعالیت‌های واقعی می‌کنند.

یافته‌های این فرضیه در جدول شماره ۳ قابل مشاهده است، بر این اساس در سطح اطمینان ۹۵ درصد، مقدار معنی‌داری t برابر با ۳/۸۰۵ است که این مقدار بیشتر از ۱/۹۶ می‌باشد و بیانگر آن است که این رابطه معنادار است. ضریب مسیر یا ضریب استاندارد بین عملکرد توسعه پایدار و مدیریت سود مبتنی بر فعالیت‌های واقعی ۰/۱۲۴ می‌باشد و نشان می‌دهد بین توسعه پایدار و مدیریت سود فعالیت‌های واقعی رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد.

فرضیه دوم: شرکت‌هایی که عملکرد توسعه پایدار بالاتری دارند با احتمال کمتری اقدام به مدیریت سود از طریق اقلام تعهدی می‌کنند.

نتایج این فرضیه مطابق جدول شماره ۳ نشان می‌دهد، ضریب مسیر یا استاندارد بین عملکرد توسعه پایدار و مدیریت سود از طریق اقلام تعهدی ۰/۱۲۲- و سطح معنی‌داری برابر با ۳/۷۳۷ و این مقدار بیشتر از ۱/۹۶ می‌باشد، در سطح اطمینان ۹۵ درصد، می‌توان ادعا نمود بین توسعه پایدار و مدیریت سود اقلام تعهدی رابطه منفی و معنی‌دار وجود دارد.

جدول ۳: خلاصه نتایج حاصل از آزمون فرضیه‌ها

فرضیه ها	اعداد معنادار t	ضریب مسیر	ضریب R^2	نتیجه آزمون
عملکرد توسعه پایدار ← مدیریت سود مبتنی بر فعالیت های واقعی	۳/۸۰۵	۰/۱۲۴	۰/۰۱۵	تایید
عملکرد توسعه پایدار ← مدیریت سود از طریق اقلام تعهدی	۳/۷۳۷	-۰/۱۲۲	۰/۰۱۵	تایید

همچنین با توجه نتایج به دست آمده در خصوص شاخص‌های معناداری و برازش مدل، می‌توان دریافت تمام شاخص‌های انتخاب‌شده برای تبیین عملکرد توسعه پایدار بر اساس تئوری‌های مطرح‌شده در بخش مبانی نظری مورد تأیید است و داده‌های جمع آوری شده از مدل تحقیق حمایت می‌نمایند.

[Downloaded from ethicsjournal.ir on 2026-10-10]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1399.15.2.18.6]

براین اساس، نتایج جدول شماره ۴ نشان می‌دهد، سطح معنی‌داری برای تمام بارهای عاملی شاخص‌ها به‌جز شاخص نسبت اعضای غیرموظف، بیشتر ۱,۹۶ می‌باشند یعنی معناداری بار عاملی شاخص‌ها مورد تأیید است. از طرفی مقدار هم خطی بین شاخص‌ها کمتر از ۵ می‌باشند که نشان‌دهنده عدم سطوح بحرانی هم خطی، بین شاخص‌ها است. لذا می‌توان ادعا نمود تمام شاخص‌های انتخاب‌شده برای تبیین توسعه پایدار مورد تأیید است. همچنین، با توجه به اینکه مبانی نظری ارائه‌شده از شاخص نسبت اعضای غیرموظف، حمایت قوی می‌کند، هرچند بار عاملی آن پایین است، این شاخص می‌تواند در مدل سازنده برای اثبات فرضیه‌ها حفظ شود(۲۴).

اطلاعات مندرج در جدول شماره ۵ نتایج برازش بخش ساختاری را نشان می‌دهد. مقدار معنی‌داری t برای سازه بعد اقتصادی ۱۲/۴۳۴ و بیشتر از ۱/۹۶ و ضریب مسیر ۰/۵۷۵ مثبت و ضریب R^2 برابر ۰/۳۳۰ است. برای سایر ابعاد به شرح جدول شماره ۴، مقدار سطح معنی‌داری t بیشتر از ۱/۹۶ و ضریب R^2 برای سازه‌های بعد اجتماعی ۰/۶۶۱، بعد زیست‌محیطی ۰/۴۹۱ و بعد حاکمیت شرکتی ۰/۳۱۳ است که بیانگر آن است که این سازه‌ها به‌درستی متغیر مستقل عملکرد توسعه پایدار را تبیین نموده‌اند.

جدول ۴: نتایج برازش مدل اندازه‌گیری سازنده- معناداری عاملی شاخص‌ها

شاخص های توسعه پایدار	t values	ضریب استاندارد	VIF
کیو توبین	۲/۵۷	۰/۱۹۳	۱/۰۳۹
بازده دارایی‌ها	۱۲/۵۰۴	۰/۵۷	۱/۴۸۲
بازده حقوق صاحبان سهام	۲/۲۴۷	۰/۰۵۳	۱/۰۰۳
نرخ تبادل کارکنان	۲/۵۱۱	۰/۱۷۴	۱/۰۳۱
رتبه افشاء	۹/۸۶۱	۰/۴۷۲	۱/۲۸۷
اجتناب مالیاتی	۲/۵۵	۰/۲۳۴	۱/۰۵۸
عدم تقارن اطلاعاتی	۸/۸۵۹	۰/۴۷۱	۱/۲۸۵
افشای سایر عملکرد اجتماعی	۹/۳۱۶	۰/۵۵۷	۱/۴۴۹
افشای عملکرد محیطزیست	۱۹/۷۱۶	۰/۷۰۱	۱/۹۶۳
نسبت اعضای غیرموظف	۰/۰۸۸	-۰/۰۲۸	۱/۰۰۱
تمرکز مالکیت	۴/۶۴۲	۰/۳۷۷	۱/۱۶۵
سهامداران نهادی	۹/۰۸۹	۰/۵۰۱	۱/۳۳۶

جدول ۵: نتایج برازش بخش ساختاری

متغیر مستقل	سازه‌های پنهان	T-values	ضریب مسیر	ضریب R^2
عملکرد توسعه پایدار	بعد اقتصادی	۱۲/۴۳۴	۰/۵۷۵	۰/۳۳۰
	بعد اجتماعی	۶۶/۷۱۳	۰/۸۱۳	۰/۶۶۱
	بعد محیط زیستی	۲۳/۴۵۰	۰/۷۰۱	/۴۹۱
	بعد حاکمیت شرکتی	۱۶/۲۹۳	۰/۵۶۰	۰/۳۱۳

بحث

در این تحقیق پس از تبیین عملکرد توسعه پایدار با استفاده از شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی، محیط زیستی و حاکمیت شرکتی، رابطه عملکرد توسعه پایدار با مدیریت سود فعالیت‌های واقعی و مدیریت سود از طریق اقلام تعهدی مورد بررسی قرار گرفت. بر اساس رویکرد اخلاقی انتظار می‌رود شرکت‌های دارای عملکرد توسعه پایدار بالا که در جهت انجام تعهدات اخلاقی خود در قبال ذینفعان گام بر می‌دارند با احتمال کمتری اقدام به مدیریت سود کنند. در غیر این صورت، دستیابی به توسعه پایدار، رفتارهای غیراخلاقی مدیران در مدیریت سود را با هدف منحرف کردن تصور و برداشت ذینفعان از شرکت توجیه می‌نمایند. بر اساس نتایج به‌دست‌آمده از فرضیه اول مشخص گردید بین عملکرد توسعه پایدار با مدیریت سود فعالیت‌های واقعی رابطه مثبتی وجود دارد. به عبارتی در این شرکت‌ها، با افزایش عملکرد توسعه پایدار، مدیریت سود فعالیت‌های واقعی کمتر شده است. همچنین، یافته‌های فرضیه دوم حاکی از آن است که با افزایش میزان پایداری در شرکت‌ها، مدیریت سود از طریق اقلام تعهدی کاهش یافته و بین عملکرد توسعه پایدار با مدیریت سود از طریق اقلام تعهدی رابطه منفی وجود دارد. نتایج این دو فرضیه مشابه نتایج پژوهش‌هایی است که نشان دادند در شرکت‌های دارای عملکرد پایدار، اقدامات غیراخلاقی در مدیریت سود کاهش می‌یابد(۱۶).

همچنین، یافته‌های این پژوهش با سایر پژوهش‌ها که ادعا نمودند در شرکت‌های پایدار مدیران به رعایت اصول اخلاقی و صداقت تمایل دارند و نگرانی‌های اخلاقی مدیران از مورد تهدید قرار گرفتن شهرت و عملکرد مالی شرکت، باعث تولید گزارش‌های مالی شفاف می‌شود، همسو است(۱۱و۱۸). از طرفی، نتایج این تحقیق در تضاد با تحقیقاتی است که بیان نمودند

اقدامات شرکت‌ها در جهت توسعه پایدار برای گمراه کردن استفاده‌کنندگان می‌باشد(۱۵و۱۹).

بر اساس یافته‌های پژوهش می‌توان ادعا نمود توجه به توسعه پایدار و گزارشگری پایداری بر مبنای ابعاد اقتصادی، اجتماعی، محیط زیستی و

مقاله پژوهشی
فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری، سال پانزدهم، شماره ۲، ۱۳۹۹
[Downloaded from ethicsjournal.ir on 2026-10-10]
[DOR: 20.1001.1.22517634.1399.15.2.18.6]

حاکمیت شرکتی در شرکت‌های بورسی اهمیت دارد و مدیران این شرکت‌ها در راستای ارائه گزارش‌های مالی شفاف، در تلاش‌اند تا بالاترین اصول اخلاقی را در اجرای عملیات تجاری خود رعایت نمایند، لذا رفتارهای غیراخلاقی در مدیریت سود، کاهش می‌یابد.

در راستای نتایج به دست آمده از این تحقیق به سرمایه‌گذاران و سایر ذینفعان پیشنهاد می‌گردد که در تصمیم‌گیری‌های اقتصادی خود به شاخص توسعه پایدار که ناشی از رویکردهای اخلاقی در شرکت‌ها است توجه نمایند. همچنین پیشنهاد می‌گردد در راستای پاسخگویی شرکت‌ها و کسب مشروعیت سازمانی از جامعه، استانداردهای حسابداری مناسبی برای افشای اطلاعات زیست محیطی، اجتماعی و حاکمیت شرکتی، از طرف نهادهای استاندارد گذاری تدوین شود.

برای تحقیقات بیشتر به پژوهشگران پیشنهاد می‌گردد رابطه بین توسعه پایدار با انگیزه‌های مدیریت سود (مانند رسیدن به آستانه‌های سود) را مورد بررسی قرار دهند. همچنین رابطه توسعه پایدار با سایر معیارهای ارزیابی عملکرد و پاداش هیئت مدیره می‌تواند موضوع پژوهش دیگری باشد. در هر یک از موارد پیشنهاد شده می‌توان رفتار مدیران را در شرکت‌های پایدار و ناپایدار به‌طور مجزا مورد بررسی قرار داد.

نتیجه‌گیری

در هر عرصه‌ای که انسان به فعالیت می‌پردازد بدون تردید اخلاق و ارزش‌های اخلاقی سهم قابل توجهی را در جهت‌دهی رفتار افراد ایفا می‌کنند. از پژوهش انجام شده می‌توان نتیجه گرفت زمانی که مدیران در راستای توسعه پایدار و ایفای مسئولیت‌های اقتصادی، اجتماعی، زیست محیطی، حاکمیت شرکتی حرکت می‌نمایند و به معیارها و ارزش‌های اخلاقی در قبال ذینفعان و جامعه توجه می‌نمایند، احتمال اقدام به رفتارهای غیراخلاقی در دستکاری سود از طریق مدیریت سود مبتنی بر فعالیت‌های واقعی و مدیریت سود از طریق اقلام تعهدی کاهش می‌یابد.

ملاحظه‌های اخلاقی

در این مقاله ملاحظات اخلاقی از قبیل معرفی منابع استفاده شده، امانت‌داری در استفاده از اطلاعات مالی و غیر مالی شرکت‌ها، تحلیل داده‌های دارای اعتبار و غیره مورد توجه قرار گرفته است.

واژه نامه

1.	Ethical theories	نظریه‌های اخلاقی
2.	Sustainable development	توسعه پایدار
3.	Sustainability performance reporting	گزارشگری عملکردپایدار
4.	social responsibility	مسئولیت اجتماعی
5.	Economic dimension	بعد اقتصادی
6.	Environment dimension	بعد زیست محیطی
7.	Social dimension	بعد اجتماعی
8.	Corporate governance dimension	بعد حاکمیت شرکتی
9.	Unethical Behaviors	رفتارهای غیراخلاقی
10.	Earnings manipulation	دستکاری سود
11.	Earnings management	مدیریت سود
12.	Real earnings management	مدیریت سود واقعی
13.	Discretionary Accruals Earning Management	مدیریت سود اقلام تعهدی
14.	Tax evoidance	اجتناب مالیاتی
15.	Information asymmetry	عدم تقارن اطلاعاتی

References

1. Carroll AB. (1979). A three-dimensional conceptual model of corporate performance. Acad Manage; 4: 497-505.
2. Phillips RA, Freeman E, Wicks AC. (2003). What stakeholder theory is not? Business Ethics Quarterly; 13(1): 479–502.
3. Garriga E, Melé D. (2004). Corporate social responsibility theories: Mapping the territory. Journal of Business Ethics; 53(2): 51-71.
4. Hejazi R. (2016). Fundamentals of sustainable development with emphasis on Urban environment. 1sted. Tehran: Tehran Urben Research & Planning Center. (In Persian).
5. Shol A, Hadvinejah M, Sayahpor A. (2018). Designing a Fuzzy Dematel Model of sustainable business ethics. Ethics in Science and Technology; 12(4): 29-37. (In Persian).
6. Kiron D, Kruschwitz N, Haanaes K, Reeves M, Goh E. (2013). The innovation bottom line. Portions of this article previously appeared in the benefits of sustainability-driven innovation. MIT Sloan Management Review; 54(2): 69-73.
7. Dianati DZ, Ghaforian M. (2017). Evaluating the relationship between Green Supply Chain and the value of firms listed on Tehran Stock Exchange. Journal of Empirical Research of Financial Accounting; 3(1): 47-67. (In Persian).
8. Crifo P, Forget D. (2013). Think global, invest responsible: Why the private equity industry goes green. Journal of Business Ethics; 116(1): 21-48.
9. Department of Environment Eslamic Republic of Iran. (2016). Guidelines for selecting green industrial units. Available at: https://www.doe.ir/portal/file. Accessed: 12 Jun 2018. (In Persian).
10. Rahnama Rodposhti F, Heibati F, Talebnia G, Nabavi A.(2015). The presentation of the impact assessment pattern of corporate governance mechanisms on the earnings management in Tehran

[Downloaded from ethicsjournal.ir on 2026-10-10]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1399.15.2.18.6]

Stock Exchange. Management Accounting; 5: 79-100. (In Persian).
11. Kim Y, Park MS, Wier B. (2012). Is earnings quality associated with corporate social responsibility? Account Review; 87: 761-796.
12. Baron P. (2009). A positive theory of moral management, social pressure, and corporate social performance. Journal of Economics & Management Strategy; 18(1): 7–43.
13. Sepasi S, Hassani H. (2017). Relationship manager's religiosity with earnings management behavior. Iranian Journal of Value & Behavioral Accounting; 1(2): 17-40. (In Persian).
14. Sanjaya S, Saragih F. (2012). The effect of real activities manipulation on accrual earnings management: The case in Indonesia stock exchange (IDX). Journal of Modern Accounting and Auditing; 8(9): 1291-1300.
15. Prior D, Surroca J, Tribo J. (2008). Are socially responsible managers really ethical? Exploring therelationship between earnings management and corporate social esponsibility. CorporateGovernance; 16 (3): 160–177.
16. Hummel K, Ising P. (2015). Earnings management: Does corporate sustainability performance matter? Germany: Department of Business Administration, Zurich University.
17. Atkins B. (2006). Is corporate responsibility responsible? Available at: http://www.forbes.com/" \t "_blank. Accessed: Nov 28, 2006.
18. Chih H, Shen C, Kang F. (2008). Corporate social responsibility, investor protection, and earningsmanagement: Some international evidence. Journal of Business Ethics; 79 (1): 179–198.
19. Gargouri R, Francoeur C, Shabou R. (2010). The relation between corporate social performance and earnings management. Canadian Journal of Administrative Sciences; 27(4): 320–334.
20. Khorasani-Toroghi H, Rahimnia F. (2016). Environmental sensitivity, ethical issues and social responsibility in top companies. Ethics in Science and Technology; 10 (3): 67-74. (In Persian).
21. Etemadi H, Sepasi S, Beshagh M.(2017). Business ethics, social responsibility and corporate performance. Ethics in Science and Technology; 11(3): 107-115. (In Persian).
22. Roychowdhury S. (2006). Earnings management through real activities manipulation. Journal of Accounting and Economics; 104(4): 335-370.
23. Jarvis B, MacKenzie B, Podsakoff M. (2003). A critical review of construct indicators and measurement model misspecification in marketing and consumer research. Journal of Consumer Research; 30(2): 199-218.
24. Hair F, Ringle M, Sarstedt M. (2011). PLS-SEM. Indeed a silver bullet. Journal of Marketing Theory & Practice; 19(2):135-147.
25. Azar A, Gholamzadeh R. (2017). Partial least squares Structural equation modeling (PLS-SEM).1st. Tehran: Negahe Danesh Publication. Pp. 155-168. (In Persian).
26. Davari a, Rezazadeh A.(2017). Structural equation modeling with PLS. 3rded. Tehran: Iranian Students Booking Agency. Pp. 55-56. (In Persian).

مقاله پژوهشی
فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری، سال پانزدهم، شماره ۲، ۱۳۹۹
[Downloaded from ethicsjournal.ir on 2026-10-10]
[DOR: 20.1001.1.22517634.1399.15.2.18.6]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1399.15.2.18.6] [Downloaded from ethicsjournal.ir on 2026-10-10]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1399.15.2.18.6] [Downloaded from ethicsjournal.ir on 2026-10-10]